

महाराष्ट्र विधानसभा
दिवसाच्या कामकाजाचा क्रम
सोमवार, दिनांक १३ मार्च, २०२३
(सकाळी ११.०० वाजता)

एक : प्रश्नोत्तरे.

(अ) तारांकित प्रश्न.

(ब) तारांकित प्रश्नाबाबतची अधिक माहिती सभागृहाच्या पटलावर ठेवणे.

सहकार मंत्री : "राज्यातील शेतकऱ्यांना कर्जमाफी मिळाली नसल्याबाबत" या विषयासंदर्भात उपस्थित केलेल्या तारांकित प्रश्न क्रमांक ३९३३२ च्या अनुपूरक प्रश्नोत्तराच्या वेळी दिलेल्या आश्वासनानुसार अधिक माहिती सभागृहाच्या पटलावर ठेवतील.

दोन : कागदपत्र सभागृहाच्या पटलावर ठेवणे -

मुख्यमंत्री : महाराष्ट्र राज्य माहिती आयोग यांचा दिनांक १ जानेवारी, २०२० ते ३१ डिसेंबर, २०२० या कालावधीतील पंधरावा वार्षिक अहवाल सभागृहासमोर ठेवतील.

तीन : स्थगन प्रस्तावाच्या सूचना — (असल्यास) (म.वि.स. नियम ९७ अन्वये)

चार : लक्षवेधी सूचना (म.वि.स. नियम १०५ अन्वये) :

(शुक्रवार, दिनांक १० मार्च, २०२३ रोजी दिवसाच्या कामकाजाच्या क्रमात दर्शविण्यात आलेल्या परंतु पुढे ढकलण्यात आलेल्या लक्षवेधी सूचना क्रमांक १ ते ८)

(१) सर्वश्री. दिलीप मोहिते-पाटील, अजित पवार, अॅड. अशोक पवार, सर्वश्री. चेतन तुपे, सुनिल टिंगरे, रोहित पवार, संजय जगताप, वि.स.स. तातडीच्या व सार्वजनिक महत्त्वाच्या बाबीकडे मुख्यमंत्र्याचे लक्ष वेधतील :-

“देशाच्या स्वातंत्र्य संग्रामात महत्त्वाची भूमिका बजावणारे व देशाच्या स्वातंत्र्यासाठी तत्कालीन ब्रिटीश सरकारकडून फाशीची शिक्षा पत्करून जिवाचे बलिदान देणारे हुतात्मा श्री. शिवराम हरी राजगुरु यांचे पुणे जिल्हयातील खेड (राजगुरुनगर) तालुक्यातील खेड हे जन्मस्थळ असणे, या हुतात्माचा गावातील हा वाडा राष्ट्रीय स्मारक व्हावे अशी मागणी १९८० च्या दशकात देशप्रेमींकडून शासनाकडे करण्यात आलेली असणे, सन १९९५ मध्ये या स्मारकाच्या कामास गती मिळाल्याचे दृष्टोत्पत्तीस येणे, तथापि १९९५ पासून तत्कालीन शासनाने स्मारकाच्या कामास वेळोवेळी निधी देण्याचे घोषित करण्यात येणे, परंतु आजतागायत हा वाडा राष्ट्रीय स्मारकाचे काम पुर्णत्वास आलेले नसणे, त्यामुळे सदर हुतात्मा स्मारक हे केवळ कागदापुरतेच मर्यादीत आहे की काय अशी संभ्रमावस्था निर्माण होणे, तसेच स्मारकाचे काम रखडल्यामुळे त्याठिकाणी अनेकांनी अतिक्रमण केल्याचे आढळून येणे, याबाबत तेथील स्थानिक लोकप्रतिनिधी (खेड-राजगुरुनगर मतदार संघ) यांनी त्यानंतर आतापर्यंत अनेकदा लेखी पत्राद्वारे व सभागृहात प्रश्न मांडून शासनाचे वेळोवेळी लक्ष वेधण्याचा केलेला प्रयत्न, माध्यमांनी देखील त्यांची वेळोवेळी दखल घेणे, परंतु असे असतांनाही हुतात्मा राजगुरु यांचा वाडा राष्ट्रीय स्मारक म्हणून अस्तित्वात न येणे, त्यामुळे पुणे जिल्हयातील खेड तालुक्यासह राज्यातील सर्वसामान्य जनतेमध्ये पसरलेले असंतोषाचे वातावरण व उदासिनतेची भावना, याबाबत शासनाने तातडीने कार्यवाही करून हुतात्मा राजगुरु यांचे स्मारक उभारण्याची आवश्यकता, याबाबत शासनाने तातडीने करावयाची कार्यवाही व उपाययोजना.”

(२) कॅप्टन आर. तमिल सेल्वन, अॅड. आशिष शेलार, अॅड. पराग अळवणी, वि.स.स. तातडीच्या व सार्वजनिक महत्त्वाच्या बाबीकडे सार्वजनिक आरोग्य व कुटूंब कल्याण मंत्र्याचे लक्ष वेधतील :-

“मुंबई तसेच संपूर्ण महाराष्ट्र राज्यात दिवसेंदिवस कॅन्सर या आजाराच्या विळख्यात अडकणाऱ्या नागरिकांची संख्या वाढत असल्याची गंभीर बाब निदर्शनास येणे, कॅन्सरच्या उपचारासाठी येणारा खर्च हा सामान्य व्यक्तीच्या आवाक्या बाहेर असून सध्या मुंबई व परिसरात कॅन्सर करिता सिटीस्कॅनचा खर्च १०,०००/- रुपये, एम.आर.आय करिता

१५,०००/- रुपये, बी.आय.ओ.एक्स.बी.एक्स.वाय करिता ५,०००/- रुपये, किमोथेरपी करिता २,००,०००/- रुपये, रेडिएशन करिता १,००,०००/- रुपये, ऑपरेशन करिता २,००,०००/- इतका अंदाजे खर्च येत असणे, सदर खर्च हा सामान्य माणसाच्या आवाक्या बाहेर असून इतका मोठा खर्च शासनाच्या योजने अंतर्गत समाविष्ट करणे शक्य होत नसणे, मुंबई मधील टाटा रुग्णालयात उपचारासाठी संपूर्ण देशभरातून रुग्ण येत असणे, टाटा रुग्णालयात उपचाराकरिता येणाऱ्या रुग्णांना रुग्णालयात प्रवेश मिळविण्यासाठी ५-६ महिने प्रतीक्षा करावी लागत असणे, खाजगी रुग्णालयात उपचार घेणे हे सर्वसामान्य नागरिकांना परवडणारे नसणे, मुंबईतील वडाळा बी.पी.टी. च्या क्षेत्रामध्ये नवीन रुग्णालय बांधण्याकरिता आवश्यक जागा उपलब्ध असल्याचे निदर्शनास येणे, उपचारअभावी कॅन्सर या आजाराने मृत्यू होण्याचे प्रमाण दिवसागणिक वाढत असून सदर बाब ही गंभीर होत असल्यामुळे मुंबई मध्ये अत्याधुनिक सोयीसुविधा असलेले नवीन रुग्णालय उभारण्याची नितांत आवश्यकता, ही बाब लक्षात घेऊन शासनाने जलदगतीने कृती करून सदर ठिकाणी अद्ययावत कॅन्सर रुग्णालय उभारण्यासाठी उपाययोजना करण्याची आवश्यकता, याबाबत शासनाने तातडीने करावयाची कार्यवाही व उपाययोजना.”

- (३) कुमारी आदिती तटकरे, श्री.अमित साटम, अॅड.आशिष शेलार, अॅड.पराग अळवणी, कॅप्टन आर. तमिल सेल्वन, डॉ.जितेंद्र आव्हाड, सर्वश्री.छगन भुजबळ, जयंत पाटील, दिलीप वळसे-पाटील, रोहित पवार, दत्तात्रय भरणे, शेखर निकम, संजय बनसोडे, भास्कर जाधव, सुनिल प्रभू, संजय पोतनीस, वि.स.स. तातडीच्या व सार्वजनिक महत्त्वाच्या बाबीकडे सार्वजनिक बांधकाम (सार्वजनिक उपक्रम वगळून) मंत्र्याचे लक्ष वेधतील :-

“मुंबई-गोवा महामार्गाच्या चौपदरीकरणाचे काम रखडल्याने आणि दुरावस्था झालेली असल्याने परिसरातील कोकणवासीय नागरीक व पत्रकारांनी माहे नोव्हेंबर, २०२२ वा त्यासुमारास कोलाड नाका येथे मानवी साखळी करत आंदोलन केलेले असणे, या महामार्गाच्या रखडलेल्या चौपदरीकरणाच्या कामाची उच्चस्तरिय समिती गठीत करून चौकशी व्हावी आणि दोषी अधिकारी व संबंधितांवर कारवाई करण्याची मागणी केलेली असणे, डिसेंबर, २०२२ मध्ये पुन्हा तीव्र आंदोलन करण्याचा इशारा दिलेला असणे, महामार्गाच्या दुरावस्थेमुळे अपघातांचे प्रमाण वाढत असून दररोज होणारे अपघात रोखणे तसेच महामार्गाचे अनेक वर्षांपासून सुरु असलेले काम पूर्ण करण्यास प्रशासनास अपयश आलेले असणे, सदरची परिस्थिती अधिकच गंभीर बनत चाललेली असणे, महामार्गाच्या चौपदरीकरणाचे काम अत्यंत संथगतीने सुरु असून अपुर्णावस्थेतील कामांमुळे नागरीकांना त्रासदायक अडचणींना सामोरे जावे लागत असणे, महामार्गाच्या दुर्दशेमुळे आतापर्यंत हजारो अपघात झालेले असून शेकडो जणांना आपला जीव गमवावा लागलेला असल्याची माहे डिसेंबर, २०२२ च्या दुसऱ्या आठवड्यात गंभीर माहिती उघडकीस येणे, सदर प्रकरणी आवश्यक उपाययोजना करण्याची लोकप्रतिनिधी, पत्रकार व सामाजिक

संघटनांनी मा.मुख्यमंत्री, मा.सार्वजनिक बांधकाम मंत्री यांचेकडे अलिकडील काळात वारंवार मागण्या करणे, सदर प्रकरणी आवश्यक कार्यवाही करण्यास होत असलेली दिरंगाई, टाळाटाळ, याकडे शासनाचे होत असलेले अक्षम्य दुर्लक्ष, परिणामी कोकण परिसरातील नागरीकांमध्ये पसरलेला तीव्र असंतोष, संताप तसेच चिडीची भावना, दुरावस्थेत असलेल्या महामार्गावरील अपघातांच्या वाढत्या प्रमाणामुळे त्यांचेमध्ये निर्माण झालेले चिंतेचे वातावरण, सदर प्रकरणी आवश्यक कार्यवाही करण्यास प्रशासनाचे होत असलेले दुर्लक्ष, शासनाने याप्रकरणी वेळीच हस्तक्षेप करून अडचणीत असलेल्या वाहनचालकांबरोबरच नागरीकांच्या सुरक्षिततेसाठी महामार्गाचे काम मार्गी लावून आवश्यक उपाययोजना करण्याची नितांत आवश्यकता, याबाबत शासनाने तातडीने करावयाची कार्यवाही व उपाययोजना.”

(४) श्री.धनंजय मुंडे, वि.स.स. तातडीच्या व सार्वजनिक महत्त्वाच्या बाबीकडे पर्यटन मंत्र्याचे लक्ष वेधतील :-

“पंढरपूर येथे राज्य सरकारने ३०० कोटी रुपयांचा पंढरपूर कॉरिडॉर विकसित करण्यास सुरुवात केली असणे, उत्तर प्रदेशात काशी विश्वनाथ व मध्य प्रदेशात महाकाल कॉरिडॉर अंतर्गत ज्योतिर्लिंग स्थळी उच्च दर्जाच्या सुविधा व विकासकार्य करण्यात येत असून, महाराष्ट्रातील परळी सह विविध ज्योतिर्लिंग स्थळी रस्ते, दर्शन सभा मंडप, पार्किंग, पूरक व्यवसायांना दुकाने, यांसह विविध उच्च दर्जाच्या सोई-सुविधा उपलब्ध करून देणे गरजेचे असणे, केंद्र सरकारने तीर्थ स्थळांच्या विकास व संवर्धनासाठी सुरू केलेल्या प्रसाद योजनेत परळी येथील वैद्यनाथ ज्योतिर्लिंग समाविष्ट केले जावे, यासाठी राज्य सरकारने केंद्राला परिपूर्ण प्रस्ताव शिफारशीसह पाठविण्याची गरज, परळी येथील वैद्यनाथ ज्योतिर्लिंग व महाराष्ट्रातील अन्य सर्वच ज्योतिर्लिंग स्थळी प्रत्येकी ५०० कोटी रुपयांचा कॉरिडॉर तयार करण्याबाबत होत असलेली मागणी, यावर शासनाने केलेली वा करावयाची उपाययोजना व प्रतिक्रिया.”

(५) सर्वश्री. संग्राम थोपटे, अशोकराव चव्हाण, नानाभाऊ पटोले, अस्लम शेख, अमित झनक, अमीन पटेल, कुणाल पाटील, संजय जगताप, अॅड.राहूल कुल, वि.स.स. तातडीच्या व सार्वजनिक महत्त्वाच्या बाबीकडे सांस्कृतिक कार्य मंत्र्याचे लक्ष वेधतील :-

“राज्यात मोठया प्रमाणावर गड किल्ले असून गड किल्ल्यांचे संरक्षण करण्याची नितांत आवश्यकता निर्माण झाली असणे, विविध गड किल्ल्यांवर आवश्यक सोयी-सुविधा नसणे, किल्ल्यांची मोठया प्रमाणावर दुरावस्था झालेली असणे, राजगड, रायरेश्वर, रोहिडेश्वर, तोरणा इत्यादी किल्यावर सुरक्षा रक्षकांकडून गैरवापर करीत असणे, अनेक किल्ल्यांच्या पायथ्याशी जाण्यासाठी रस्त्याची सुधारणा अपुरी असणे,

अनेक किल्ल्यांवर सातत्याने मागणी करुन रोप-वे ची सुविधा उपलब्ध नसणे, पर्यटकांना सोयी-सुविधांची कमतरता भासणे, राज्यातील सर्व किल्ल्यांची पहाणी करुन त्रुटी दूर करण्याची आवश्यकता, किल्ल्यांच्या दुरावस्थेकडे शासनाने केलेले अक्षम्य दुर्लक्ष, परिणामी जनमानसात पसरलेला तीव्र असंतोष व चिडीची भावना, राज्यातील गड किल्ल्यांची झालेली दुरावस्था दूर करण्यासाठी तातडीने करावयाची कार्यवाही व उपाययोजना.”

- (६) **सर्वश्री.जयकुमार रावल, रईस शेख, वि.स.स. तातडीच्या व सार्वजनिक महत्त्वाच्या बाबीकडे उप मुख्यमंत्र्याचे लक्ष वेधतील :-**

“धुळे शहरात तोडीपाणी डॉट कॉम या संकेतस्थळावरील +1 (575)308-5981 या क्रमांकाच्या मोबाईल वरून शहरातील मुलींचे छुप्या पध्दतीने फोटो काढून त्यांच्या पालकांना व इतरांना पाठवून बदनामी करण्याचा भयंकर प्रकार धुळे शहरात माहे फेब्रुवारी, २०२३ वा त्या सुमारास उघडकीस येणे, याबाबत धुळे शहर पोलिस ठाण्यात गुन्हा देखील दाखल करण्यात येणे, यामुळे धुळे शहरात महिला व महाविद्यालयीन मुलींमध्ये तसेच पालकांमध्ये निर्माण झालेले भीतीचे वातावरण, या गंभीर प्रकरणाची पोलिसांकडून अदयापर्यंत कोणतीही दखल घेण्यात न येणे, उक्त प्रकरणी उच्चस्तरीय अधिकाऱ्यांची चौकशी करून तोडीपाणी डॉट कॉम या संकेतस्थळाची चौकशी करण्याची आवश्यकता, याकडे शासनाचे झालेले दुर्लक्ष, याबाबत शासनाने तातडीने करावयाची कार्यवाही व उपाययोजना.”

- (७) **श्रीमती यामिनी यशवंत जाधव, वि.स.स. तातडीच्या व सार्वजनिक महत्त्वाच्या बाबीकडे उप मुख्यमंत्र्याचे लक्ष वेधतील :-**

"माझगाव मुंबई येथील म्हातार पाखाडी रोड येथील सव्हे क्र.३१८, ३१९, ३२० व ३२२ येथील ४ जुन्या इमारती पाडून त्या ठिकाणी २३ मजली इमारत बांधण्याचा प्रस्ताव सन २०१० मध्ये तयार करण्यात येणे, मध्यंतरी दिनांक ७ सप्टेंबर, २०१३ रोजी या ४ इमारतीस आग लागणे, सन २०२० मध्ये रहिवाश्यांनी जुन्या इमारतींच्या पुनर्विकासास मान्यता देणे, या योजनेमध्ये २३ मजली इमारत बांधण्याचा प्रस्ताव मंजूर असताना विकासकाने न विचारता अतिरिक्त ७ मजले बांधणे, भाडेकरूंच्या संमतीविना विकासकाने बे व्हु बि.न.२ को.ऑ.हौ.सो.लि. नोंदणी करणे, भाडेकरूंना प्रत्येकी रू.२,२५,०००/- कॉर्पस फंड देण्याचे विकासकाने मान्य करुन देखील अद्यापर्यंत न देणे, विकसित केलेल्या बे व्हु बि. २ इमारती मधील सर्व रहिवाश्यांच्या फ्लॉट मध्ये व सर्वच भागात पाण्याची गळती असणे, खालील मजल्यावर रहिवाशी रहात असताना वरील जादा अनधिकृत मजले बांधल्यामुळे रहिवाशांना धूळ, माती, सिमेंट इत्यादीचा त्रास होत असणे, याबाबत तक्रार करण्यास विकासक बाऊन्सरद्वारे धमकावणे व दहशत निर्माण करणे, एखादी घटना घडल्यास

रहिवाश्यांना इमारतीबाहेर येण्याची सोय उपलब्ध नसणे, मा.गृहनिर्माण मंत्री, सचिव, आयुक्त मुंबई महानगरपालिका व स्थानिक पालिका अधिकारी यांच्याकडे तक्रार केलेली असणे, सदर संपुर्ण अनधिकृत बांधकाम व रहिवाशांना होत असलेला त्रास, रहिवाशांत निर्माण झालेले भितीचे व दहशतीचे वातावरण, याबाबत शासनाने चौकशी करण्याची आवश्यकता, शासनाची भूमिका व प्रतिक्रिया."

- (८) सर्वश्री.रईस शेख, अबू आजमी, वि.स.स. तातडीच्या व सार्वजनिक महत्त्वाच्या बाबीकडे उप मुख्यमंत्र्याचे लक्ष वेधतील :-

“महाराष्ट्र शासन व महाराष्ट्र राज्य विद्युत वितरण कंपनी लिमिटेड (MSEDCL) मार्फत वीज वितरणात सुधारणा घडवून आणण्यासाठी मोठ्या प्रमाणावर प्रयत्न सुरू असणे, महाराष्ट्र शासनमार्फत भिवंडी शहरात दिनांक २६ जानेवारी, २००७ ला टोरंट पॉवर लिमिटेड या कंपनीला भिवंडी परिमंडळात महावितरणची वितरण फ्रँचायझी म्हणून कार्यरत असणे, मागील पंधरा वर्षांच्या कालावधीत भिवंडी शहर हे महाराष्ट्रामध्ये वीजबिल देयक भरण्याची कामगिरी करणारे राज्यातील सर्वोत्कृष्ट एक शहर असणे, ज्यामुळे महावितरण आणि राज्य सरकारच्या महसुलात (कर आणि शुल्क) लक्षणीय योगदान देण्यामध्ये भिवंडी शहर क्रमांक एकचे शहर असणे, उक्तविषयी तत्कालीन राज्याचे उपमुख्यमंत्री यांच्या सोबत दिनांक १४ डिसेंबर, २०२१ रोजी वीज ग्राहकांच्या जुन्या थकबाकीवर व्याज आकारणीबाबत या विषयावर बैठक आयोजित करण्यात आलेली असणे, भिवंडीतील अनेक ग्राहकांकडे महावितरणची जुनी थकबाकी आहे आणि जर व्याज माफी झाल्यास भिवंडीकर हप्त्याहप्त्यामध्ये रक्कम भरण्यास तयार असणे, भिवंडी शहरासारखेच शिळ-मुंब्रा-कळवा या ठिकाणी वीज वितरण करणेकामी प्रॉयव्हेंट कंपनी फ्रँचायझी म्हणून कार्यरत असणे, सदर ठिकाणी जो करार झाला आहे त्याअनुषंगाने मूळ रकमेच्या ११०% रक्कम एकाच वेळी भरण्याचा आणि संपूर्ण व्याज माफी मिळविण्याचा पर्याय पी डी ग्राहकांसाठी आधीच संपूर्ण व्याज माफी योजना अस्तित्वात असणे, परंतु भिवंडी मध्ये सदर योजना ५०% असल्याचा फरक काढण्याबाबत प्रामुख्याने मागणी करण्यात येणे, भिवंडीतील ग्राहकांना महावितरणाच्या जुन्या थकबाकीसाठी समान पर्याय उपलब्ध करून देण्यात येणे, शिळ-मुंब्रा-कळवाच्या धर्तीवर योजना थेट ग्राहकांसाठी उपलब्ध करून देणे, जुनी महावितरणाची थकबाकी स्वेच्छेने भरली जाणे, सदर विषयी तत्कालीन मा.उपमुख्यमंत्री यांनी महावितरणला या विषयाचा आढावा घेण्यास सांगणे, आणि त्यांना डेटा/तपशील प्रशासनास सादर करण्याचे निर्देश देण्यात आलेले असणे, सद्यस्थितीत भिवंडी क्षेत्रात ३३००० महावितरणाचे ग्राहक असून महावितरणची जुनी थकबाकी सुमारे ५०० कोटी असणे, तसेच थकबाकीवरील व्याज वर्षानुवर्षे वाढत असल्याने महावितरणची थकबाकी सतत वाढणे. त्याअनुषंगाने "अमृत योजना" नावाची योजना सुरू केल्यास (MSEDCL) च्या रखडलेल्या महसुलात (कर आणि शुल्क) लक्षणीय वाढ होईल, याबाबत शासनाने करावयाची कारवाई व उपाययोजना.”

पाच : उप मुख्यमंत्री तथा वित्त मंत्री यांचा म.वि.स. नियम ५७ अन्वये प्रस्ताव :-

"अर्थसंकल्पावरील सर्वसाधारण चर्चेच्या संदर्भात महाराष्ट्र विधानसभा नियमांतील नियम २४६ (१) मधील सात दिवसांच्या कालावधीबाबतची जी तरतूद आहे ती महाराष्ट्र विधानसभा नियमांतील नियम ५७ अन्वये स्थगित करण्यात यावी."

सहा : सन २०२३-२०२४ च्या अर्थसंकल्पावर सर्वसाधारण चर्चा (पहिला दिवस).

सात : शासकीय विधेयके :

(अ) पुरःस्थापनार्थ :-

- (१) सन २०२३ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक ६ — महाराष्ट्र पोलीस (सुधारणा) विधेयक, २०२३.
- (२) सन २०२३ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक ९ — पंढरपूर मंदिरे (सुधारणा) विधेयक, २०२३.
- (३) सन २०२३ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक १० — महाराष्ट्र आग प्रतिबंधक व जीवसंरक्षक उपाययोजना (सुधारणा) विधेयक, २०२३.
- (४) सन २०२३ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक ११ — महाराष्ट्र सहकारी संस्था (सुधारणा) विधेयक, २०२३.

(ब) विचार, खंडशः विचार व संमत करणे :-

- (क) सन २०२३ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक ८ — महाराष्ट्र अत्यावश्यक सेवा परिरक्षण विधेयक, २०२३
- (ख) विधेयक संयुक्त समितीकडे पाठविण्याबाबत श्री.चेतन तुपे, वि.स.स. यांचा प्रस्ताव :-

"सन २०२३ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक ८ — महाराष्ट्र अत्यावश्यक सेवा परिरक्षण विधेयक, २०२३ विधानपरिषदेची सहमती घेऊन दोन्ही सभागृहांच्या

३४६ सदस्यांच्या संयुक्त समितीकडे त्यावरील प्रतिवृत्त सहा महिन्यांच्या आत सादर करण्याचा अनुदेश देऊन विचारार्थ पाठविण्यात यावे."

- (ग) विधेयक संयुक्त समितीकडे पाठविण्याबाबत सर्वश्री.अनिल पाटील व धनंजय मुंडे, वि.स.स. यांचा प्रस्ताव :-

" सन २०२३ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक ८ — महाराष्ट्र अत्यावश्यक सेवा परिरक्षण विधेयक, २०२३ विधानपरिषदेची सहमती घेऊन दोन्ही सभागृहांच्या ३२३ सदस्यांच्या संयुक्त समितीकडे त्यावरील प्रतिवृत्त सहा महिन्यांच्या आत सादर करण्याचा अनुदेश देऊन विचारार्थ पाठविण्यात यावे."

- (घ) विधेयक संयुक्त समितीकडे पाठविण्याबाबत श्री.अजित पवार, वि.स.स. यांचा प्रस्ताव :-

" सन २०२३ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक ८ — महाराष्ट्र अत्यावश्यक सेवा परिरक्षण विधेयक, २०२३ विधानपरिषदेची सहमती घेऊन दोन्ही सभागृहांच्या ६१ सदस्यांच्या संयुक्त समितीकडे त्यावरील प्रतिवृत्त सहा महिन्यांच्या आत सादर करण्याचा अनुदेश देऊन विचारार्थ पाठविण्यात यावे."

- (ङ) विधेयक संयुक्त समितीकडे पाठविण्याबाबत श्री.मोहनराव हंबर्डे, वि.स.स. यांचा प्रस्ताव :-

" सन २०२३ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक ८ — महाराष्ट्र अत्यावश्यक सेवा परिरक्षण विधेयक, २०२३ विधानपरिषदेची सहमती घेऊन दोन्ही सभागृहांच्या ५१ सदस्यांच्या संयुक्त समितीकडे त्यावरील प्रतिवृत्त सहा महिन्यांच्या आत सादर करण्याचा अनुदेश देऊन विचारार्थ पाठविण्यात यावे."

- (च) विधेयक संयुक्त समितीकडे पाठविण्याबाबत श्री.पृथ्वीराज चव्हाण, वि.स.स. यांचा प्रस्ताव :-

" सन २०२३ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक ८ — महाराष्ट्र अत्यावश्यक सेवा परिरक्षण विधेयक, २०२३ विधानपरिषदेची सहमती घेऊन दोन्ही सभागृहांच्या ४५ सदस्यांच्या संयुक्त समितीकडे त्यावरील प्रतिवृत्त सहा महिन्यांच्या आत सादर करण्याचा अनुदेश देऊन विचारार्थ पाठविण्यात यावे."

९
(छ) विधेयक संयुक्त समितीकडे पाठविण्याबाबत सर्वश्री.अस्लम शेख, विजय वडेटीवार, सुनिल केदार, जितेश अंतापूरकर, संजय जगताप, बळवंत वानखडे, शिरीषदादा चौधरी, अमित झनक, अमिन पटेल व सहसराम कोरोटे, वि.स.स. यांचा प्रस्ताव :-

" सन २०२३ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक ८ — महाराष्ट्र अत्यावश्यक सेवा परिरक्षण विधेयक, २०२३ विधानपरिषदेची सहमती घेऊन दोन्ही सभागृहांच्या ४१ सदस्यांच्या संयुक्त समितीकडे त्यावरील प्रतिवृत्त सहा महिन्यांच्या आत सादर करण्याचा अनुदेश देऊन विचारार्थ पाठविण्यात यावे."

(ज) विधेयक संयुक्त समितीकडे पाठविण्याबाबत श्री.छगन भुजबळ, वि.स.स. यांचा प्रस्ताव :-

" सन २०२३ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक ८ — महाराष्ट्र अत्यावश्यक सेवा परिरक्षण विधेयक, २०२३ विधानपरिषदेची सहमती घेऊन दोन्ही सभागृहांच्या ३२ सदस्यांच्या संयुक्त समितीकडे त्यावरील प्रतिवृत्त सहा महिन्यांच्या आत सादर करण्याचा अनुदेश देऊन विचारार्थ पाठविण्यात यावे."

(झ) विधेयक संयुक्त समितीकडे पाठविण्याबाबत सर्वश्री.रविंद्र वायकर व दिलीप वळसे-पाटील, वि.स.स. यांचा प्रस्ताव :-

" सन २०२३ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक ८ — महाराष्ट्र अत्यावश्यक सेवा परिरक्षण विधेयक, २०२३ विधानपरिषदेची सहमती घेऊन दोन्ही सभागृहांच्या २५ सदस्यांच्या संयुक्त समितीकडे त्यावरील प्रतिवृत्त सहा महिन्यांच्या आत सादर करण्याचा अनुदेश देऊन विचारार्थ पाठविण्यात यावे."

(शुक्रवार, दिनांक १० मार्च, २०२३ रोजीच्या दिवसाच्या कामकाजाच्या क्रमात दर्शविण्यात आलेला म.वि.स. नियम २९३ अन्वये प्रस्ताव)

आठ : सर्वश्री. अजित पवार, बाळासाहेब थोरात, जयंत पाटील, नानाभाऊ पटोले, छगन भुजबळ, अशोकराव चव्हाण, पृथ्वीराज चव्हाण, आदित्य ठाकरे, अजय चौधरी, दिलीप वळसे-पाटील, सुनिल प्रभू, डॉ. नितिन राऊत, सर्वश्री भास्कर जाधव,

धनंजय मुंडे, रविंद्र वायकर, अॅड. यशोमती ठाकूर (सोनावणे), सर्वश्री राजेश टोपे, सुनिल केदार, विजय वडेटीवार, डॉ. जितेंद्र आव्हाड, सर्वश्री हसन मुश्रीफ, अमित देशमुख, अनिल देशमुख, अबू आजमी, रईस शेख, विनोद निकोले, बाळासाहेब पाटील, सुरेश वरपुडकर, अनिल पाटील, संग्राम थोपटे, अॅड. माणिकराव कोकाटे, सर्वश्री राजन साळवी, दिलीपराव बनकर, चेतन तुपे, सुनिल शेळके, अॅड. के. सी. पाडवी, शिरीष चौधरी, अस्लम शेख, प्रा. वर्षा गायकवाड, श्री. अमीन पटेल, कुमारी प्रणिती शिंदे, डॉ. विश्वजित कदम, डॉ. राजेंद्र शिंगणे, श्री. सुनिल राऊत, कुमारी आदिती तटकरे, श्रीमती सरोज आहिरे, सर्वश्री दिलीप मोहिते-पाटील, दत्तात्रय भरणे, अॅड. अशोक पवार, सर्वश्री. सुनिल टिंगरे, प्राजक्त तनपूरे, रोहित पवार, निलेश लंके, आशुतोष काळे, संजय बनसोडे, बबनराव शिंदे, यशवंत माने, दिपक चव्हाण, मकरंद जाधव-पाटील, शेखर निकम, राजेश पाटील, श्रीमती सुमन पाटील, सर्वश्री मानसिंग नाईक, देवेंद्र भुयार, संजयमामा शिंदे, श्रीमती सुलभा खोडके, सर्वश्री धर्मरावबाबा आत्राम, दौलत दरोडा, सुनिल भुसारा, अतुल बेनके, अण्णा बनसोडे, संग्राम जगताप, वैभव नाईक, संजय पोतनीस, श्रीमती ऋतुजा लटके, सर्वश्री कुणाल पाटील, विकास ठाकरे, कैलास गोरंट्याल, संजय जगताप, रणजीत कांबळे, लहू कानडे, ऋतुराज पाटील, राजु आवळे, पी. एन. पाटील, विक्रमसिंह सावंत, नितीन पवार, शिरीषकुमार नाईक, डॉ. राहूल पाटील, सर्वश्री अमित झनक, राजु पारवे, श्रीमती प्रतिभा धानोरकर, सर्वश्री मनोहर चंद्रिकापूरे, इंद्रनिल नाईक, चंद्रकांत नवघरे, राजू कारेमोरे, प्रकाश सोळंके, संदिप क्षिरसागर, बाळासाहेब आजबे, बाबासाहेब पाटील, डॉ. किरण लहामटे, सर्वश्री रमेश कोरगांवकर, कैलास घाडगे पाटील, नितीन देशमुख, उदयसिंग राजपुत, राजेश एकडे, बळवंत वानखडे, सहसराम कोरोटे, सुभाष धोटे, मोहनराव हंबर्डे, जितेश अंतापूरकर, हिरामण खोसकर, झीशान सिद्धिकी, श्रीमती जयश्री जाधव, सर्वश्री माधवराव पवार, धिरज देशमुख, वि.स.स. यांचा म.वि.स. नियम २९३ अन्वये प्रस्ताव : (चर्चा पुढे सुरू व मंत्र्यांचे उत्तर)

"राज्यातील शेतकरी अडचणीत आला असणे, प्रधानमंत्री कृषी सिंचन योजना 'टप्पा-२' मध्ये १ टक्काही रक्कम खर्च केली नसल्यामुळे मोठी रक्कम केंद्र सरकारला परत करण्याची नामुष्की राज्यावर आली असणे, कृषि मंत्री यांनी वर्ग ३ च्या कर्मचाऱ्यांच्या आंतरविभागीय बदल्या, भरती व पदोन्नतीबाबत शासनाची मान्यता घेण्याचा तुघलकी आदेश काढला असणे, केंद्र सरकारकडून मनरेगा पंतप्रधान शेतकरी अनुदान योजना, राष्ट्रीय कृषी विकास योजना, पीक विमा योजना, बाजार हस्तक्षेप योजना आणि मूल्य समर्थन योजनांच्या तरतुदी सातत्याने कमी केल्या जात असल्यामुळे शेतकऱ्यांच्या उत्पन्नात घट होत असणे, पंतप्रधान कृषी सिंचन योजनेतून तुषार आणि ठिबकचे अनुदान शेतकऱ्यांना मिळाले नसणे, "ग्रॉस डोमेस्टिक क्लायमेट रिस्क" या संस्थेच्या अहवालात

महाराष्ट्राचाही समावेश असणे, महागाईचा सर्वाधिक फटका शेतकऱ्यांना बसला असून शेतीमालाचे दर घसरले असणे, कोरोनापश्चात ग्रामीण भागाकडे झालेले स्थलांतर लक्षात घेता स्थलांतरित मजुरांच्या हाताला काम देण्यासाठी जलसंधारण, रोपवाटिका, रोजगार हमीच्या कामांबरोबरच ग्रामविकासाच्या विविध योजना आखण्याची आवश्यकता, तृणधान्याच्या प्रक्रिया उद्योगांना चालना देण्यासाठी धडक कार्यक्रम राबवण्याची आवश्यकता, केंद्र, राज्याकडून सोयाबीन, कापूस, कांदा, द्राक्ष, हरभरा उत्पादकांची फसवणूक झाल्यामुळे शेतकरी रस्त्यावर आला असणे, या शेतकऱ्यांवर सरकारकडून लाठीचार्ज करण्यात आला असणे, पीक विमा कंपन्यांकडून शेतकऱ्यांना नाडले जात असताना अतिवृष्टीची मदतही अद्याप सर्व पात्र शेतकऱ्यांपर्यंत पोहोचली नसणे, परिणामी शेतकरी आत्महत्यांमध्ये मोठी वाढ झाली असणे, केंद्र सरकारची किसान ड्रोन अनुदान योजना कागदावरच राहिली असणे, कृषि मालाच्या आयात-निर्यात धोरणातील धरसोडपणामुळे शेतकऱ्यांचे प्रचंड आर्थिक नुकसान झाले असणे, छत्रपती शिवाजी महाराज शेतकरी सन्मान योजनेत पात्र ठरुनही अद्याप हजारो शेतकरी लाभापासून वंचित राहिले असणे, पीक कर्ज देण्यासाठी बँकांनी हात आखडता घेतला असून सिबील सक्ती अद्याप कायम असणे, प्रोत्साहन अनुदान योजनेचा लाभ हजारो शेतकऱ्यांना मिळाला नसणे, सहकारी संस्थांच्या नोंदणीत सरकारच्या हस्तक्षेपामुळे निर्माण झालेला प्रश्न, राज्यातील सहकारी साखर कारखान्यांना केंद्र सरकारच्या एनसीडीसी संस्थेकडून देण्यात येणाऱ्या कर्जांमध्ये पक्षपातीपणा झाला असणे, सिंधुदूर्ग जिल्ह्यात १२ फेब्रुवारी ते १५ फेब्रुवारी या काळात वादळाचा तडाखा बसून काजू बी आणि काजू झाडांचे प्रचंड नुकसान झालेले असणे, एकात्मिक फलोत्पादन विकास अभियानाची अंमलबजावणी होत नसणे, फळपीक कर्जासाठीच्या वाढीव व्याजामुळे संत्रा व इतर फळपिक उत्पादकांना तोटा सहन करावा लागत असणे, द्राक्षाची कमी झालेली निर्यात, मराठवाड्याप्रमाणे कोकणातही वानरांचा कायमस्वरूपी बंदोबस्त करण्यासाठी धडक मोहिम राबवण्याची आवश्यकता, सातबारा उताऱ्यावरील पीकपेरा नोंदीअभावी पालघर जिल्ह्यातील विक्रीअभावी पडून राहिलेल्या भात उत्पादकांना दिलासा देण्याची आवश्यकता, कांद्याचे दर सातत्याने घसरत असल्यामुळे कांदा उत्पादक हवालदिल झाला असणे, हमीभाव केंद्रावर धान विकणाऱ्या शेतकऱ्यांना बोनस देण्याच्या घोषणेची अंमलबजावणी झाली नसणे, महाराष्ट्र राज्य दूध महासंघ (महानंद) आर्थिक अडचणीत आला असून याबाबत तातडीने उपाययोजना करण्याची आवश्यकता, लॅम्पी आजाराच्या प्रादुर्भावामुळे राज्यातील पशुधन संकटात आले असणे, राष्ट्रीय अंडी समन्वय समितीकडून अंड्याच्या दरात अवाजवी चढ-उतार होत असल्यामुळे शेतकरी अडचणीत आला असणे, मच्छिमारांच्या विविध प्रश्नांकडे सरकारचे होत असलेले अक्षम्य दुर्लक्ष, मत्स्यव्यवसायला मत्स्यशेतीचा दर्जा देण्याबाबत होत असलेली मागणी, पर्सेसिन मच्छिमार बोटींमुळे निर्माण झालेले मच्छिमारांपुढील संकट, मत्स्यदुष्काळ जाहीर करण्याची होत असलेली मागणी महाराष्ट्र जलसंधारण महामंडळाकडील कामे सुरु करण्याबाबत सरकारची धरसोड वृत्ती, परभणी जिल्ह्यात कंत्राटदाराकडून लाच घेताना जलसंधारण विभागाचा उपविभागीय अधिकारी व लिपिक

यांना लाचलुचपत प्रतिबंधक विभागाने रंगेहाथ पकडले असणे, व्यवस्थापकीय संचालकांचाही यातील सहभाग उघड झाला असणे, या व अन्य समस्यांबाबत सरकार गंभीर नसल्यामुळे शेतकरी, शेतमजूर व शेतीवर अवलंबून असलेल्यांमध्ये पसरलेला तीव्र असंतोष, याबाबत शासनाने करावयाची उपाययोजना विचारात घेण्यात यावी."

(शुक्रवार, दिनांक १० मार्च, २०२३ रोजीच्या दिवसाच्या कामकाजाच्या क्रमात दर्शविण्यात आलेला म.वि.स. नियम २९३ अन्वये प्रस्ताव)

नऊ : डॉ. संजय कुटे, सर्वश्री चिमणराव पाटील, रणधीर सावरकर, रमेश बोरनारे, संजय सावकारे, अनिल बाबर, डॉ.प्रा. अशोक उडके, श्री. राजेश पवार, श्रीमती माधुरी मिसाळ, सर्वश्री तानाजी मुटकुळे, बबनराव लोणीकर, संजय गायकवाड, डॉ. देवराव होळी, सर्वश्री राजेंद्र पाटणी, समीर कुणावार, महेंद्र थोरवे, अॅड. आकाश फुंडकर, सर्वश्री सुरेश भोळे, जयकुमार रावल, भरतशेट गोगावले, हरिभाऊ बागडे, प्रशांत बंब, दिलीप बोरसे, योगेश कदम, संतोष दानवे, बबनराव पाचपुते, अॅड. लक्ष्मण पवार, सर्वश्री दिलीप लांडे, संभाजी निलंगेकर-पाटील, श्रीमती श्वेता महाले, सर्वश्री नितेश राणे, गणेश नाईक, अभिमन्यू पवार, अॅड. शहाजीबापू पाटील, सर्वश्री महेश शिंदे, प्रकाश आबिटकर, महेंद्र दळवी, विनोद अग्रवाल, राम सातपुते, जयकुमार गोरे, ज्ञानराज चौगुले, सुभाष देशमुख, सर्वश्रीमती मोनिका राजळे, मेघना साकोरे-बोर्डीकर, अॅड. राहुल कुल, श्री. किसन कथोरे, डॉ. राहुल आहरे, डॉ. संदिप धुर्वे, सर्वश्री हरीष पिंपळे, दादाराव केचे, किर्तीकुमार भांगडीया, कृष्णा खोपडे, विजय रहांगडाळे, कृष्णा गजबे, डॉ. पंकज भोयर, सर्वश्री प्रकाश भारसाखळे, प्रताप अडसड, सर्वश्रीमती देवयानी फरांदे, सीमा हिरे, सर्वश्री काशिराम पावरा, मंगेश चव्हाण, राजेश पाडवी, डॉ. तुषार राठोड, श्री. नारायण कुचे, सर्वश्रीमती मंदा म्हात्रे, मनिषा चौधरी, सर्वश्री प्रशांत ठाकूर, रविशेठ पाटील, महेश बालदी, महेश चौगुले, गणपत गायकवाड, योगेश सागर, राम कदम, सुनिल कांबळे, अतुल भातखळकर, राणा जगजितसिंह पाटील, विजयकुमार देशमुख, सचिन कल्याण-शेट्टी, धनंजय गाडगीळ, समाधान अवताडे, प्रकाश आवाडे, रवि राणा, डॉ. विनय कोरे, सर्वश्री रत्नाकर गुट्टे, राजेंद्र राऊत, नामदेव ससाणे, भिमराव केराम, वि.स.स. यांचा म.वि.स. नियम २९३ अन्वये प्रस्ताव : (चर्चा पुढे सुरू व मंत्र्यांचे उत्तर)

"मागील सरकारच्या कार्यकाळात, शेतकरी बांधवांच्या समस्यांकडे सातत्याने दुर्लक्ष करण्यात येणे, अतिवृष्टीग्रस्त शेतकऱ्यांना नुकसान भरपाईपोटी मागील सरकारने एक वर्षात केवळ रु.६००० कोटी वितरित केलेले असतांना महायुती सरकारने रु.१२००० कोटी केवळ ७ महिन्यांच्या कालावधीत वितरीत करून मागील सरकारच्या कार्यकाळात

शेतकरी बांधवांवर झालेला अन्याय दूर करणे, अतिवृष्टीग्रस्त शेतकऱ्यांसाठी मदतीचे निकष महायुती सरकारने दिड पटीने वाढवून शेतकऱ्यांना अगोदरच्या मानकांपेक्षा अतिरिक्त मदत मिळेल याची काळजी घेणे, सत्तेवर येताच मागील सरकारने छत्रपती शिवाजी महाराज शेतकरी सन्मान योजनेची अंमलबजावणी थांबविणे व त्याच वेळेस नियमितपणे कर्ज भरणाऱ्या शेतकऱ्यांना रु. ५०,०००/- इतके प्रोत्साहन देण्याची घोषणा मागील सरकारने सन २०२०-२१ व सन २०२१-२२ या दोन्हीही अर्थसंकल्पीय भाषणात करूनही प्रत्यक्ष अंमलबजावणी करताना टाळाटाळ करणे, परंतु शेतकरी हित लक्षात घेवून महायुती सरकारने सत्तेवर येताच शेतकरी बांधवांना प्रोत्साहनपर रु. ५०,०००/- देण्याची प्रक्रिया तात्काळ सुरू करून प्रत्यक्ष मात्र शेतकरी बांधवांच्या खात्यात आजपर्यंत रु.४७०० कोटी जमा करण्यात येणे, विदर्भ, मराठवाडा व खान्देशासह उर्वरीत महाराष्ट्रातील शेतकऱ्यांच्या सिंचनाचा प्रश्न सातत्याने सत्तेवर असूनही आघाडी सरकारने कायमस्वरूपी सोडविण्याचा कधीही प्रयत्न न करणे, परंतु त्याच वेळेस महायुती सरकारने जून २०१९ मध्ये वैनगंगा-नळगंगा नदी जोडप्रकल्प, कोकणात वाहून जाणाऱ्या १८७ अब्ज घनफुट पाणी मराठवाडा व खान्देशात वळविण्याची घोषणा करणे, परंतु मागील सरकारने ३२ महिन्यांच्या कार्यकाळात या शेतकरी हिताच्या प्रकल्पांकडे दुर्लक्ष करणे, नव्याने सत्तेवर येताच गत अधिवेशनात विदर्भ व मराठवाड्यासह उर्वरीत महाराष्ट्रातील शेतकऱ्यांची सिंचनाची समस्या कायमस्वरूपी सोडविण्यासाठी वैनगंगा-नळगंगा ते पैनगंगा प्रकल्पास मान्यता देणे, कृष्णा-भिमा-मराठवाडा स्थिरीकरण प्रकल्पासही मान्यता देणे, तसेच समुद्रात वाहून जाणारे १८७ टीएमसी पाणी मराठवाडा, खान्देशाकडे वळविण्याच्या प्रकल्पास गती देण्यात येणे, शेतकरी आत्महत्या रोखण्यासाठी केंद्र शासनाने मंजूर केलेला बळीराजा जलसंजीवनी प्रकल्प मागील सरकारकडून दुर्लक्षित होणे, शेतकऱ्यांसाठी अतिशय महत्वाच्या असणाऱ्या प्रकल्पास महायुती सरकारने सत्तेवर येताच गती देणे, मागील सरकारच्या ३२ महिन्यांच्या कार्यकाळात केवळ १४ जलसिंचन प्रकल्पांना सुधारित प्रशासकीय मान्यता देणे, परंतु महायुती सरकारने केवळ ६ महिन्यांच्या कार्यकाळात २३ जलसिंचन प्रकल्पांना सुधारित प्रशासकीय मान्यता देणे, या प्रकल्पांच्या माध्यमातून ५,२१,६५१ हेक्टर क्षेत्र सिंचनाखाली येवून त्याचा फायदा लाखो शेतकऱ्यांना होणे, जलयुक्त शिवार योजनेचा टप्पा २ नव्याने कार्यान्वित करून शेतकऱ्यांना दिलासा देण्याचे विद्यमान शासनाचे प्रयोजन, शेतकरी बांधवांच्या शेतीकरीता दिवसा वीज पुरवठा करण्याची मागणी मागील सरकारकडून सातत्याने दुर्लक्षित होणे, परंतु महायुती सरकारने हा प्रश्न कायमस्वरूपी सोडविण्यासाठी मुख्यमंत्री सौरकृषी वाहिनी योजनेद्वारे शेती पंपाकरीता दिवसा वीज पुरवठा करण्यासाठी तातडीने प्रयत्न सुरू करणे, मागील सरकारच्या कार्यकाळात कृषी उत्पन्न बाजार समितीमध्ये शेतकऱ्यांना उभे राहण्याची मुभा नसणे, परंतु महायुती सरकारने शेतकऱ्यांना कृषी उत्पन्न बाजार समितीमध्ये प्रतिनिधित्व मिळावे या उदात्त हेतूने कायद्यामध्ये आवश्यक ते बदल करणे, राज्यात ग्रामीण आरोग्य विभागांतर्गत हिंदू हृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे आपला दवाखाना योजना सुरू करून जिल्हया-जिल्हयांत आरोग्य सुविधा सहज उपलब्ध करण्याचे विद्यमान शासनाचे धोरण,

कृषी उत्पन्न बाजार समितीमध्ये व्यापाऱ्यांसाठी मोठे गाळे बांधत असतांना शेतकऱ्यांसाठी साधी राहण्याची सोयही वर्षानुवर्ष उपलब्ध नसणे, ही बाब लक्षात घेवून प्रत्येक कृषी उत्पन्न बाजार समितीमध्ये एक शेतकरी भवन स्थापन करण्याची आवश्यकता, याबाबत शासनाने करावयाची कार्यवाही व उपाययोजना."

विधान भवन,
मुंबई,
दिनांक : १० मार्च, २०२३

राजेन्द्र भागवत,
प्रधान सचिव,
महाराष्ट्र विधानसभा

असुधारित प्रत